

Nádasy László

A víziturizmus és a természetvédelem kapcsolata a Bodrog hazai szakaszán

Budapesti Corvinus Egyetem Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék
laszlo.nadasy@uni-corvinus.hu

Összefoglalás

A Bodrog folyó kiválóan alkalmas a vízitúrázásra, ami ugyanakkor konfliktusokhoz vezethet a terület értékeit megőrizni kívánó természetvédelemmel. Kutatásom során a Bodrog hazai szakaszának vízitúrázók által használt megállóhelyeit vizsgáltam a turisztikai hasznosítás intenzitása, a természetvédelmi célú területi védettségek jelenléte, valamint az élőhelyeket veszélyeztető tényezők szempontjából.

Kulcsszavak: víziturizmus, vízitúrázás, természetvédelem, folyóvizek, Bodrog

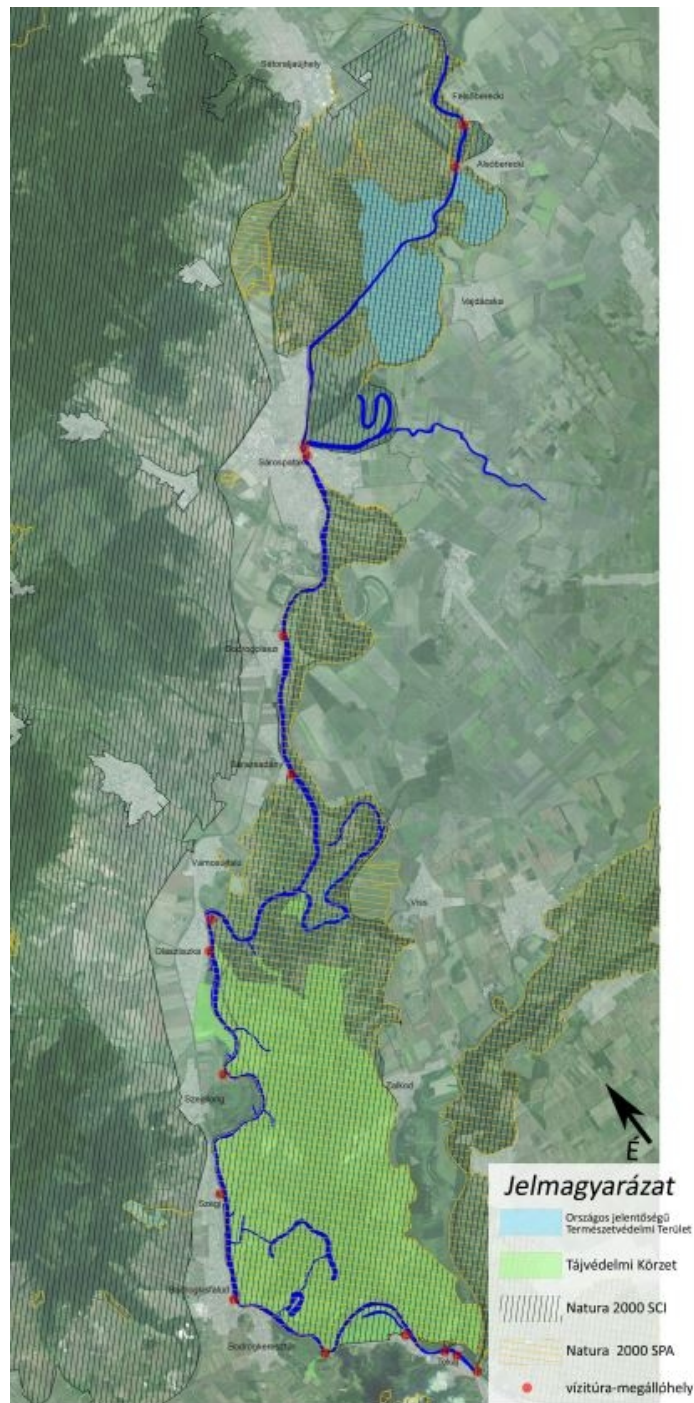
Bevezetés

Magyarország földrajzi adottságai rendkívül kedvezőek a szelídvízi evezéssel és turizmus szempontjából. Összesen közel 4300 km-nyi evezhető folyószakasz található hazánkban (DONKA A.–GILA Cs. 2013), folyóink nagy része középszakasz jellegű, számos kiváló célterületet nyújt a vízitúrázók számára. A Bodrog 51 km-es magyarországi szakasza teljes hosszában alkalmas szelídvízi vízitúrázásra. Csekély esése, alacsony sebessége és viszonylag széles, váratlan veszélyforrásoktól mentes vízfelülete miatt kezdőknek is biztonságos evezési lehetőséget nyújt (BOKODY J. 1999), ráadásul a viszonylag fejlett turisztikai infrastruktúra, valamint a magyarországi folyók többségénél hosszabb szezoni vízitúrázásra kiválóan alkalmas közepes folyó. A 2-4 nap alatt végig evezhető magyarországi szakasz partján fekvő önmagukban is érdekes települések (Sárospatak, Tokaj) ugyancsak egyaránt komoly vonzástényezőket jelentenek.

A Bodrog helyzete a hazai vízitúra-célterületek között azért is különleges, mert a szezoni – amely a vízitúrázás esetében hagyományosan rövid (DONKA A. 2012) – meghosszabbodik a Bodrogzug ártéri területeinek víz alá kerülésével. Magas vízállásnál ugyanis a Bodrogzug területe kézi erővel hajtott csónakokkal járhatóvá válik, újszerű élményt nyújtva a vízitúrázók számára. Ehhez hasonló vonzerővel a Bodrog ártéri erdején kívül Magyarországon csak a gemenci erdő rendelkezik. A Zempléni-hegység és a tokaji történelmi borvidék közelsége pedig számos, a megállóhelyekhez kapcsolódó programlehetőséget nyújt az ide látogatók számára.

A Bodrog természeti értékei azonban emellett, hogy turisztikai vonzástényezőket jelentenek, önmagukban is értéket képviselnek. A folyó mentén jelentős kiterjedésű védett természeti területek és Natura 2000 területek találhatók, ahol az értékes élővilág megőrzése és a természetes ökológiai folyamatok érvényesülése elsődleges jelentőségű. A turizmus és a természetvédelem céljai így potenciálisan konfliktusba kerülhetnek egymással, különösen a parti, a turisták által kikötő- és pihenőhelyként használt területeken, valamint a rendszeresen használt megállóhelyek közelében. Annak ellenére, hogy a vízitúrázással, mint üdülési tevékenységgel az utóbbi időben egyre több kutatás foglalkozik (a teljesség igénye nélkül, csak a Bodroggal kapcsolatban: UJVÁRI K. 2009, TÓTH G. et al. 2010, DONKA A. 2012), valamint a turizmusfejlesztésben is egyre hangsúlyosabban megjelenik a téma (ld. „Lapátos vízi megállóhelyek” védjegy, Bejárható Magyarország Program), a vízitúrázás tájhasználatra, valamint természet- és környezetvédelemre gyakorolt hatása nem került a figyelem középpontjába, holott ez a

funkció jellegéből adódóan terhelést is jelent a környezetre nézve. A sporteszközök – legyenek azok egyszemélyes kajakok vagy négybeülős túrakenutok – kényelmes vízrebocsátásához és partraemeléséhez olyan partszakaszra van szükség, amely könnyen megközelíthető. Az éjszakai szállásnak is van területigénye, és még a legkisebb infrastruktúraigényű nomád túrákon is vannak sátrak, táborok és hulladék is keletkezik. Éppen ezért a meglévő megállóhely-hálózat további akár minőségi, akár mennyiségi fejlesztése során a jövőben figyelemmel kell lenni arra, hogy a természeti értékek – amelyek a Bodrog turisztikai vonzerejéhez igen jelentős mértékben járulnak hozzá – ne sérüljenek.

1. ábra. Megállóhelyek és természetvédelmi oltalom alá tartozó területek a Bodrog hazai szakaszán (szerk. NÁDASY L. a Google m holdfelvétele és a Természetvédelmi Információs Rendszer felhasználásával)

Anyag és módszer

A vizsgálat tárgyát a Bodrog folyó Felső bereckitől, illetve Sátoraljaújhelytől Tokajig – beleértve a folyó Tiszába való torkolatának közvetlen közelét is – terjedő teljes magyarországi szakaszának vízitúrázók által rendszeresen használt megállóhelyei képezik. A megálló- és pihenő helyeket a jelenlegi kiskereskedelmi forgalomban kapható, a Bodrogról szóló vízisport-térképek (NYÍR-KARTA–TOPOGRÁF 2003, PAULUS 2010), valamint a 2014 júliusában, illetve 2015 májusában történt terepbejárások alapján határoltam le. A Bodrog vizsgált szakaszán, illetve a Bodrog torkolatában összesen 16 megállóhelyet azonosítottam be (1. ábra). Az egyes helyeket ezután a víziturisztikai hasznosításuk intenzitása alapján egy háromfokozatú skálán értékeltem: az egyes kategóriák a *magas*, *közepes*, illetve *csekély* intenzitásnak feleltek meg.

A *csekély* intenzitású kategóriába azok a vizsgált partszakaszok kerültek, amelyek irodalmi adatok vagy terepi bejárás alapján használatban vannak, mint pihenő helyek, ugyanakkor ennek kiszolgálására semmilyen maradandó beavatkozás nem történt eddig, tehát sem tereprendezés, sem állandó műtárgy nem található a megállóhelyen.

Közepes intenzitásúnak azok a megállóhelyek számítottak, amelyeken bár kiépített turisztikai infrastruktúra nem található, a víziturizmus funkciójának kiszolgálására történtek tereprendeзések (pl. a partfal átalakítása a könnyebb ki- és beszállás érdekében), vagy állandó műtárgyak, bútorok, építészeti elemek (hulladékgyűjtő pad, kijelölt tiszta zóna, hajók kikötésére alkalmas cölöpök stb.) kerültek kihelyezésre, ugyanakkor azok nem specifikusan a vízitúrázást, mint a víziturizmus speciális részterületét szolgálják. Így ebbe a kategóriába kerültek az elsősorban horgászatra, egyéb rekreációra (pl. fürdőzés), vagy közlekedési célra (pl. hajó- és kompforgalom) használt, másodsorban vízitúra-megállóhelyként is funkcionáló partszakaszok.

Magas intenzitásúnak az a pihenő hely számított, ahol kiépített, nagyobb túrázócsoportok fogadására is alkalmas szálláshely, kemping található közvetlenül a parton, illetve ahol kifejezetten a hajók vízre bocsátását megkönnyítő műtárgyak (sólya, stég stb.) kerültek kiépítésre. Az intenzitás vizsgálata során a partvonal 20 m-es környezetét vettem figyelembe.

A turisztikai hasznosítás intenzitása mellett vizsgáltam azt is, hogy az egyes megállóhelyek állnak-e országos vagy nemzetközi szintű természetvédelmi oltalom alatt. A Természetvédelmi Információs Rendszer közönségszolgálati modulja segítségével összevettem a megállóhelyek elhelyezkedését a területen található országos jelentőségű természetvédelmi területek (TT), tájvédelmi körzetek (TK) és a két irányelv alapján kijelölt Natura 2000 területek (madárvédelmi irányelv: SPA, élőhelyvédelmi irányelv: SCI) kiterjedésével (KvVM 2007). Az eredményeket táblázatos formában összegeztem (1. táblázat).

A helyszíni bejárás során vizsgáltam a megállóhelyeken, illetve közvetlen környezetükben megfigyelhető, közvetlenül a turisztikai hasznosítással összefüggő élőhely-degradációs jelenségeket is. Ezek gyakoriságát szintén táblázatos formában összegeztem (2. táblázat).

Eredmények

A turisztikai hasznosítás intenzitását és a megállóhelyek területének természetvédelmi jellegét oltalmát az 1. táblázatban összegeztem.

A táblázatból látható, hogy a Tokaj belvárosi részén lévő pihenő helyek kivételével gyakorlatilag minden egyes megállóhelyet érint valamiféle természetvédelmi oltalom. A védettségek és a turisztikai intenzitás között nem mutatkozik semmilyen összefüggés, ami arra utal, hogy a megállóhelyek használata és kiválasztása során a túrázók, illetve a túrák szervezői nem vagy alig veszik figyelembe a természetvédelmi státuszt. Ez különösen a magas intenzitású megállóhelyek esetében okozhat súlyos konfliktusokat a turizmus és a természetvédelem között.

Sorszám	Település (közigazgatási terület szerint)	Turisztikai intenzitás	Természetvédelmi oltalom
1.	Fels berecki	csekély	SPA SCI
2.	Sátoraljaújhely	csekély	SPA SCI
3.	Sárospatak	magas	SCI*
4.	Sárospatak	magas	SCI*
5.	Bodrogolaszi	magas	SPA* SCI*
6.	Sárazsadány	csekély	SPA SCI
7.	Olaszliszka	közepes	SPA SCI
8.	Olaszliszka	magas	SPA* SCI*
9.	Szegilong	csekély	SPA* SCI*
10.	Szegi	magas	SPA* SCI*
11.	Bodrogkisfalud	közepes	SPA* SCI*
12.	Bodrogkeresztúr	közepes	SPA* SCI* TK
13.	Tokaj	magas	SPA SCI* TK
14.	Tokaj	közepes	-
15.	Tokaj	magas	-
16.	Tokaj	magas	SPA* SCI*

1. táblázat. Megállóhelyek vizsgálata turisztikai intenzitás és természetvédelmi oltalom alapján. A csillaggal (*) jelölt védettségek a Bodrog hullámterét érintik, így a hullámtéren kívül eső területekre nem vonatkoznak.

A megállóhelyek turisztikai hasznosítása mellett a terepi bejárás során felmérésre kerültek az egyes helyszíneken tapasztalható, az aktuális vegetációt veszélyeztető tényezők is. A vizsgálat során a Magyarország Élőhelyeinek Térképi Adatbázisa (MÉTA) felmérése során alkalmazott módszertani útmutatóban felsorolt veszélyeztető tényezők jelenlétét vizsgáltam (MÉTA INFORMATIKA 2015). A vizsgálat során minden esetben a területen aktuálisan megtalálható élőhelyre, nem pedig a természetes vegetációra nézve vizsgáltam a veszélyeztető tényezők, illetve csak azokat a veszélyeztető tényezők vizsgáltam, amelyeknél a víziturizmussal való kapcsolat feltételezhető. A nem kijelölt helyeken gyűjtött tábornövényeket, amennyiben azok a vegetációt veszélyeztetik, a „szennyezés” kategóriába soroltam a tiszta gyűjtő folyadékok, a szennyező anyagokat tartalmazó anyagok elégetése, valamint a felszíni és felszín alatti vizek potenciális szennyezése miatt. Az eredményeket a 2. táblázatban összegezttem.

Veszélyeztet tényez	Megállóhelyek sorszáma
taposás	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16
szennyezés	2, 6, 9, 11, 12
rosszul végzett kaszálás	3, 4, 10, 13, 14
szemetelés	6, 7, 8, 9, 12, 14
építés	8, 10
cserjésedés	14
helytelen fafajválasztás	15

2. táblázat. Megállóhelyek vizsgálata az él helyeket veszélyeztet tényez k alapján

Megállapítható, hogy a víziturizmussal kapcsolatba hozható veszélyeztet tényez k közül a legjelent sebb a taposás, de a szennyezés, a rosszul végzett kaszálás (gyepes területeken) és a szemetelés is komoly problémát jelentenek. Mivel a megállóhelyek nagy többsége természetvédelmi oltalom alatt is áll, ez feltétlenül gondot jelent a természeti értékek meg rzése szempontjából is.

Következtetések

A természetvédelem és a turizmus, mint gazdasági tevékenység, egyedülálló és komplex viszonyban áll egymással, ami jól megfigyelhet a Bodrog hazai szakaszán. A vizsgált vízitúra-megállóhelyek túlnyom többsége érintett valamilyen természetvédelmi jelleg oltalommal, ami a turizmusfejlesztés szempontjából jelent sen korlátozza az építési, fejlesztési lehet ségeket, ugyanakkor azt is jelzi, hogy igen komoly természeti értékek találhatóak a folyó hazai szakaszán, ami komoly vonzástényez t jelenthet. A természetvédelem szempontjából a védett területeken megjelen turizmus veszélyeztet tényez , hiszen a megnövekedett terhelés közvetlenül károsíthatja a természetes él világot, ugyanakkor a természetvédelmi bemutatás, ismeretterjesztés révén felhívhatja a figyelmet a Bodrog természeti értékeire, ráadásul bevételi forrásként segítheti a természetvédelmi infrastruktúra fejlesztését és fenntartását is.

A természetvédelmi és turisztikai érdekek összehangolásához az lenne els dlegesen szükséges, hogy a magas turisztikai intenzitású, jellegüknél fogva komoly terhelést jelent megállóhelyek olyan területeken kerüljenek kialakításra, ahol a lehet legcsekélyebb káros hatást gyakorolnak a védend – és a turizmus számos típusa szempontjából vonzástényez t jelent – természeti értékekre. A csekély intenzitású megállóhelyek esetében pedig a fenntartás, az alapvet infrastruktúra (pl. hulladékgy jt k, mobil illemhelyek) biztosítása megel zheti a szükségesnél nagyobb mérték terhelés megjelenését.

Irodalom

BOKODY J. 1999: Kék vizeken. Vízitúrázók útikalauza. – Mezőgazda Kiadó, Budapest. 194 p.

DONKA A. 2012: A vízitúrázás célterületeinek természeti szempontú értékelése. – Természetföldrajzi Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetéb 11. 2. pp. 3-40.

DONKA A.–GILA Cs. 2013: Kísérlet az Él víz-csatorna víziturisztikai értékelésére. – Modern Geográfia 2013/IV. pp. 9-32.

TÓTH G.–DÁVID L.–UJVÁRI K. 2010: Észak- és Kelet-Magyarország folyóparti településeinek turizmusa 2000–2008. – Turizmus Bulletin 13. 4. pp. 12-20.

UJVÁRI K. 2009.: A Tisza-völgy vízi turizmusának fejlesztési lehet ségei. – Modern Geográfia 2009/IV. 15 p.

NYÍR-KARTA–TOPOGRÁF 2003: Bodrog és Laborc (Laborec) – horgászok, vízitúrázók, kérekpárosok térképe 1:70 000. – Budapest.

PAULUS TÉRKÉPSZERKESZT IRODA 2010: Bodrog vízisport térkép 1:35 000. – Zöld Kör, Szentendre.

KvVM 2007: Természetvédelmi Információs Rendszer. Közönségszolgálati Modul. <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> (letöltve: 2015. 06. 18.)

MÉTA Informatika 2002, 2006, 2008, 2015: MÉTA-Program kitöltési útmutató. http://www.novenyeterkep.hu/alku/alku_II_1.htm#veszely (letöltve: 2015. 06. 15.)